

KLAIPĖDOS UOSTO KARANTINO STOTIS, PRADĖJUSI VEIKTI PRIEŠ 189 METUS

Dainius ELERTAS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos ir rinkinių apskaitos skyriaus vyr. muziejininkas-istorikas

Laivų ir transporto priemonių patikra miesto prieigose, krovinių ir keleivių dezinfekcija, atvykėlių iš svetimų kraštų baimė, priverstinė ir savanoriška izoliacija šiandien nieko nenustebintų. Pandemijos metu tai nekelia jokių abejonių. Paprastai abejonių nebekyla ir pandemiją prisimenančiai visuomenei.

Lietuvos jūrų muziejuje saugomi trys atplaukę laivais priverstinės izoliacijos liudininkai. Tai 1904 m. vandens įrengimų prižiūrėtojo Mahlo apmatuotų ir patikrintų karantino stoties Kuršių nerijoje statinių, pastatytų 1887 m. ir 1898 m., brėžiniai. Viena iš jų nurodyta, kokia buvo pirminė šios stoties įkūrimo priežastis – ilgas gyvenamasis namas pavadintas tiesiog „baraku sergantiesiems cholera“. Klaipėdos uosto karantino stotis Nemirsetoje veikė 1831 m. Tokia įstaiga Kopgalyje pradėjo veikti 1883–1887 m. ir tęsė veiklą iki 1944 m. Ar buvo ko nerimauti Prūsijos, Vokietijos, Lietuvos valdžioms?

1816 m. Indijoje prasidėjusi choleros epidemija pamažu peržengė visų kontinentų ribas ir privertė keisti požiūrį į privatumą ir viešumą pandemijos metu. Ši liga smogė besivystančiam moderniam pasauliui septyniomis bangomis: 1816–1824 m., 1829–1851 m., 1852–1860 m., 1863–1875 m., 1881–1896 m., 1899–1923 m., 1961–1975 m. Cholera nusinešė milijonus gyvybių. 1830–1900

m. priskaičiuojama daugiau nei 10 milijonų mirčių. Šios ligos židiniai vis dar atsinaujina: 2010–2015 m. Haityje mirė 9 700 užsikrėtusiųjų. Jos išplitimą lėmė globalizacijos ir industrializacijos pasekmės: kelių judėjimo intensyvėjimas, krovinių ir žmonių judėjimo moderniomis priemonėmis (laivais, plentais, geležinkeliais) greitis, didelis sutelktumas didmiesčiuose ir laikino apsistojimo vietose. Tačiau būta dar vieno veiksnio – švaraus geriamojo vandens, elementarios higienos sąlygų trūkumo ir mikropasaulio reikšmės nesupratimo. 1854 m. rugpjūčio 31 d. įvyko choleros protrūkis Londone, Soho rajone. Jo gyventojams geriamasis vanduo tiekias vamzdžiais tiesiai iš Temzės. Vien Broad Street gatvėje per ne visą mėnesį čia mirė užsikrėtę 1 243 žmonės. Tai įvertino ir ištyrė „prakeiktą viešą šulinį“ mokslininkas Johnas Snow. Jo rekomendacijos pradėjo dabartinės higienos normų įtvirtinimą, kanalizacijos ir vandentiekio raidą. Cholera suvaldyti padėjo kita globalizacijos pusė: tarptautinis mokslininkų, institucijų ir vyriausybių bendradarbiavimas. 1854 m. italų mokslininkas Filippo Pacini nustatė choleros bakterijas. Pagaliau bakteriologų ispano Jaume Ferrano i Clua 1885 m. ir iš Ukrainos kilusio žydo Waldemaro Haffke 1892 m. dėka sulaukta vakcinos. Cholera paskatino skirtingų šalių vyriausybės prisiminti

maro laikų išradimą – karantiną ir ieškoti bendrų sprendimų tarptautinėse konferencijose: 1851–1852 m. Paryžiuje, 1866 m. Konstantinopolyje (Stambule), 1874 m. Vienoje, 1885 m. Romoje, 1893 m. Drezdene. Buvo nustatyta 1–10 dienų karantinavimo norma. 1857 m., 1887 m., 1901 m., 1931 m. nustatytos signalinės vėliavos, kurias buvo privaloma iškelti laivuose, gabenusiuose infekuotus žmones ir krovinius iš apkrėstų vietovių. Iškelta reide ar prieplaukoje stovinčiame laive vėliava „Nedelsiant sustoti“ (Lima) arba „Karantinas. Cholera“ (Yellow jack) reiškė jame paskelbtą karantiną. Tokios vėliavos iškėlimas žymėjo svarbų kolumbiečio rašytojo Gabrielio Chose Marquezo romano „Meilė choleros metu“ siužeto posūkį.

Klaipėdoje, Klaipėdos ir Šilokarčemos apskrityse cholera „apsilankė“ 1831 m., 1837 m., 1848 m., 1853 m., 1854 m., 1855 m., 1866 m. ir 1894 m. Tai pareikalavo nemažai gyvybių. Šaltiniai pateikia tokius preliminarinius skaičius: 1831 m. vien Klaipėdoje su priemiesčiais iš 1 748 užsikrėtusiųjų mirė 1 091, 1837 m. Klaipėdoje iš 124 susirgusiųjų mirė 43, 1855 m. iš 600 susirgusiųjų mirė 298, 1866 m. iš 219 susirgusiųjų mirė 102, 1894 m. iš 12 užsikrėtusiųjų mirė 4. Tiek mirtingumas, tiek užsikrėtusiųjų skaičius sumažėjo ne tik plintant naujiems gydymo būdams, bet ir ėmus taikyti prevencines priemones. Ypač netikėtas buvo pirmasis choleros puolimas, kai žmonių baimė pakurstė nežinomybę. Ji skatino lietuvininkus ir žemaičius šią ligą įsivaizduoti kaip išblyškusią per laukus keliaujančią merginą skylėtais vargetos drabužiais. Manoma, kad 1831 m. epidemiją atnešė per Klaipėdos apskritį

pražygiavę rusų pasieniečiai ir internuoti Lietuvos sukilėliai. Abiejų prielaidų galimybę atkleidžia ligos plitimo kontekstas. 1826–1828 m. cholera pasiekė Rytų Indiją, Kiniją, Indokiniją, Afganistaną, Chivos ir Bucharos emyratus. Karavanas su audiniais ir džiovintais vaisiais Šilko keliu iš Bucharos užkratą atgabeno į Orenburgą Rusijoje. Nepadėjo pasienyje kazokų surengta patikra, kurios metu pirkliai buvo priversti prisiekti Koranu nesantys užsikrėtę, mėtyti vieni kitiems audinius ir net juos kramtyti kartu su gabenamais džiovintais vaisiais. Tuo pačiu metu iš choleros apimtų Artimųjų Rytų į Astrachanę grįžo Rusijos karinis brigas, kuris nuplaukė Volgos upe iki Maskvos. Rusijoje susiformavo didžiulis choleros židynys. 1830 m. malšinti sukilėlių Lietuvoje ir Lenkijoje atžygiavo jau užsikrėtę Rusijos kariai. Nuo choleros mirė 12 000 sukilimo malšintojų. Netrukus cholera pareikalavo aukų ir iš sukilėlių, ir iš civilių. Ignotas Domeika paliudijo, kad tarp generolo Antano Gelgaudo išvestų į Prūsiją ir Šernuose internuotų sukilėlių buvo sergančių. 1831 m. Prūsijos valdžios nurodymu, karinė sargyba uždarė sieną su Rusija. Veikė tik du perėjimo punktai (Laugaliuose ir Nemirsetoje). Nemirsetoje greitai pastatytas 14 kambarių pastatas ir pirtis su dezinfekcine patalpa. Čia pradėjo veikti pirmoji jūros karantino įstaiga. Uždrausta priplaukti prie laivų valtimis, visi žvejai galėjo plaukti žvejoti tik su raštišku leidimu, uždrausta patekti į Klaipėdą, visa korespondencija buvo subadoma ir aprūkoma dūmais. Choleros protrūkio pasekmių ir Rusijos represijų baimė paskatino didelį bėglių iš Žemaitijos srautą į Šilokarčemos apskritį. Trijuose pasienio postuose buvo

nuginkluoti rusų muitininkai ir pasieniečiai. Paskui bėglius į Kuliešius įsiveržė ginkluotas rusų karių būrys, bet Prūsijos pasienio apsaugos buvo priverstas atsitraukti. Nuoširdus sukilėlių, žemaičių ir vietos gyventojų bendravimas netrukus virto rykšte. Epidemija apėmė Kurpius, Tirkšlius, Tatamiškius, Kintus, Šyšą, Mingę, Rusnę, Karklę ir kitas vietas. Užkratas iš sukilėlių stovyklos ar nuo perėjusių sieną rusų pasieniečių netruko pasireikšti ir Klaipėdoje. Gydytojai lankė sergančiuosius įsisupę į juodus išvaškuotus rūbus, ant veido užsimaukšlinę kaukes. Ant namų, kuriuose buvo sergančiųjų, užkabindavo išpėjamasias geltonas lenteles su užrašu „Cholera“. Neleisdami atsisveikinti su mirusiais, lavonus krovė į tvirtai uždaramus krepšius ir gabeno į kapines. Kaip ir Rusijoje ar Afrikoje, karantino neįprastumas ir nepagarbus elgesys su mirusiais sukėlė neramumus. 1831 m. liepos 23 d. ir 24 d. Klaipėdos priemiestyje Vitėje kilo riaušės. Jas paskatino gandai, kad turtuolių paliepiamu vargšai nuodijami vaistais ir plikomi garinėse pirtyse. Įbauginiems žmonėms neleidavo atsisveikinti ir organizuoti apeigų. Teigta, kad dažnai vargšai laidoti gyvi. Pastarasis gandas turi mokslinį paaiškinimą. Ligos metu sergantieji netekdavo daug skysčių, todėl džiūdamos mirusiojo kūno galūnės kartais galėdavo imti judėti ar net keisti lavono padėtį. Rugpjūčio 29 d. susirinko įniršusi kauptukais apsiginklavusi 1 000 Rusnės, Vorusnės, Kalbergo, Pakalnės, Jodekrantės gyventojų minia nužygiavo į nepašventintas Ragininkų kapines, kuriose laidotos choleros aukos. Čia atkasė ką tik palaidotą numirėlį ir, giedodama laidotuvių giesmes, nunešė padoriai perlaidoti į Rusnės kapines. Pakeliui išlaužė

Rusnės bažnyčios varpinės duris ir ėmė skambinti varpais. Abiem atvejais malšinti maištų pasitelkta kariuomenė. Tačiau nubausta vos 16 kurstytojų. Epidemijos baigtis sutikta su palengvėjimu spalio 8 dieną. Ta proga buvo nukaltas atminimo medalis ir lapkričio 6 dieną visose bažnyčiose laikytos mišios. Tačiau sveturši choleros banga atėmė daugiau gyvybių. Rusijos imperijoje susirgo 534 000 gyventojų, iš kurių 230 000 mirė. Didžiojoje Britanijoje epidemijos metu mirė 30 000 (Londone – 6 536), Prancūzijoje – apie 200 000 gyventojų. Prancūzų kariuomenė pernešė cholera į Afriką, o britų ir airių emigrantai – į JAV ir Australiją. Vien Niujorke mirė 3 500 gyventojų.

Verta paminėti su cholera Klaipėdoje kovojusius du sukilėlius gydytojus Karolį Marcinkowski ir Karlą Augustą Schraderį. Abu buvo miesto apdovanoti. K. Marcinkowskiui įteiktas aukso žiedas su monograma „M“ (Memel). Karlas Augustas Schraderis apsigyveno Klaipėdoje. Eidamas pareigas, jis mirė nuo choleros 1854 m. rugsėjo 22 d. Turtingesni miesto gyventojai suaukojo nukentėjusiems nuo choleros remti 2 000 talerių. Jie įkūrė draugiją našlėms ir našlaičiams, likusiems be globėjo, remti, vykdė skalbinių, drabužių, maisto rinkliavas. Klaipėdos pirklių gildija ėmėsi organizuoti švyturio ir Kopgalio apželdinimo, plentų statybos darbus tam, kad būtų įdarbinti vargingiausieji ir naشلės.

Kopgalio karantino stoties veiklos pradžia sietina su penktąja 1881–1896 m. choleros pandemijos banga, prasidėjusia Egipto didmiestyje Kaire. Ją stebėjęs vokiečių epidemiologas Robertas Kochas pažymėjo: „Niekas cholera nesirgo dar kartą – matyt, ji

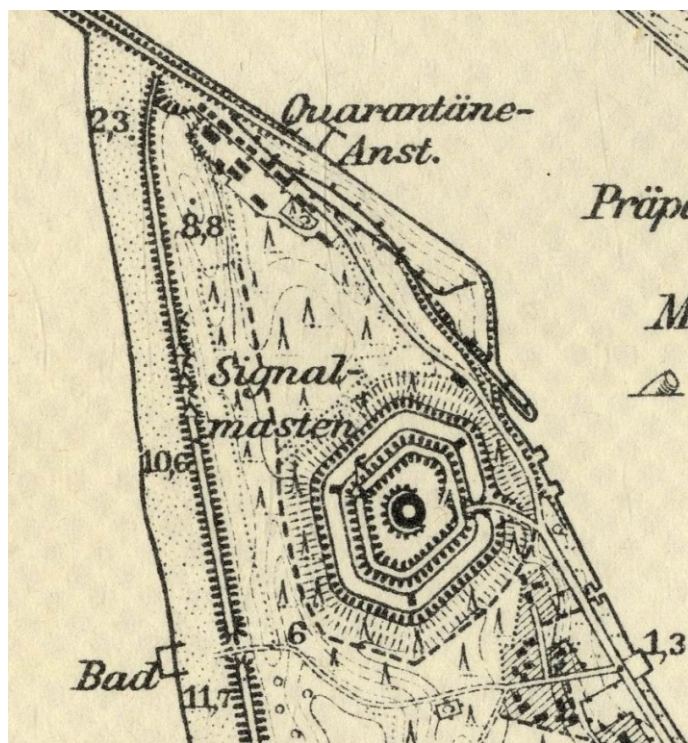
sukuria atsparų imunitetą.“ 1886 m. užkratas nusinešė 40 000 čiliečių gyvybių, 1892–1893 m. Rusijoje – pusę iš 620 000 susirgusiųjų, 1892–1894 m. Vakarų Ukrainoje – 2 300. Liga apėmė Prancūziją ir dalį Vokietijos. Sumerimęs popiežius Leonas XIII inicijavo savo projektuotos prieglaudos susirgusiems Vatikane steigimą. 1893 m. cholera pasireiškė Rusijos imperijos valdomose Livonijoje, Kurše, Lenkijoje ir Vokietijos uoste Hamburge. Šiame uostamiestyje ligos protrūkį lydėjo ne tik 8 600 žmonių netektys, bet ir maištas. Artėjanti grėsmė paskatino vyriausybę susirūpinti uostų apsauga. Pasirinkta vieta buvo neatsitiktinė. Čia buvo patogi prieplauka laivams, stovėjo uosto statybos inspekcijos darbininkų barakai – pašiūrės, ginkluotas patrankomis ir turėjęs igulą fortas. Tai prireikus leido didelį asmenų skaičių prievarta ar savanoriškai izoliuoti nuo miesto. 1887 m. buvo pastatyti bent du ilgi barakai su neaukštais dvišlaičiais stogais. Viename įrengtas sandėlis ir pagalbinės patalpos. Iš vieno siauro galo patenkama į kuro ir durpių sandėlį. Iš šono buvo durys į didelę skalbyklą. Iš kitos pusės durys vedė į lavoninę. Kitame pastato gale įrengtas trijų patalpų blokas iš prieškambario, dezinfekavimo ir vėdinimo patalpų. Antrasis buvo skirtas ligoniams. Jo centre įrengtos dvi krosnelės su kaminais. Didžiąją pastato dalį užėmė erdvė su lovomis 10-iai vyrų ir atskirta dalis trimis moterims. Kitoje jo pusėje įrengtas tambūras, prieškambaris, prausykla ir budėtojo kambarys. Netrukus viskas buvo išbandyta praktikoje. 1894 m. rugsėjo 4–12 d. Klaipėdos priemiestyje Bomelsvitėje kilo netikėtas choleros protrūkis: iš 11 susirgusiųjų keturi mirė. Lokalizuoti du ligos židiniai. Visi dviejų

namų gyventojai buvo nedelsiant išgabenti į Karantino stotį Kopgalyje. Patys namai laikinai uždaryti, dezinfekuoti, ten buvę daiktai sudeginti. Visiems choleros užkardymo darbams atlikti išleista 1 273 markės. Taigi greita izoliacija pavyko išgelbėti miestą ir kraštą. Klaipėdos uoste ir Laugaliuose pradėjo veikti choleros stebėjimo stotys. Praslinkus šiai grėsmei, 1898 m. Klaipėdos uosto karantine pastatytas mažesnis statinys dezinfekcijai. Joje įrengta krosnis užkrėstiems daiktams, tvarsliavai, rūbams deginti. Taip pat didelis katilas virinimui. Visa sukaupta kovos su užkrečiamosiomis ligomis praktika buvo apibendrinta teisiškai: 1900 m. birželio 30 d. išleistas Vokietijos imperijos užkrečiamųjų ligų įstatymas, 1905 m. rugpjūčio 18 d. įstatymas dėl infekcinių ligų. Jų įgyvendinimas atsispindėjo ir Klaipėdoje. 1904 m. vandens įrengimų prižiūrėtojo Mahlo atliktos revizijos Klaipėdos uosto karantino stotyje metu numatytos galimybės ligonių barake priglausti iki 23 asmenų. Buvo nepamirštos žemyno apylinkės ir 1905–1909 m. įsteigti keturi nauji dezinfekatoriai: Klaipėdos miestui, šiaurinei Klaipėdos apskrities daliai ir pietinei apskrities daliai Priekulėje, likusiai Kuršių nerijai – Juodkrantėje. Bajoruose pradėjo veikti laivybos bendrovių „Bremen Lloyd“ ir HAPAG įsteigti punktai su karantinu medicininei emigrantų iš Rusijos patikrai. Kartu užkardytas užsikrėtusių asmenų judėjimas. 1910 m. patikrinti 4 673, 1911 m. – 4 902, 1912 m. – 7 103 emigrantai.

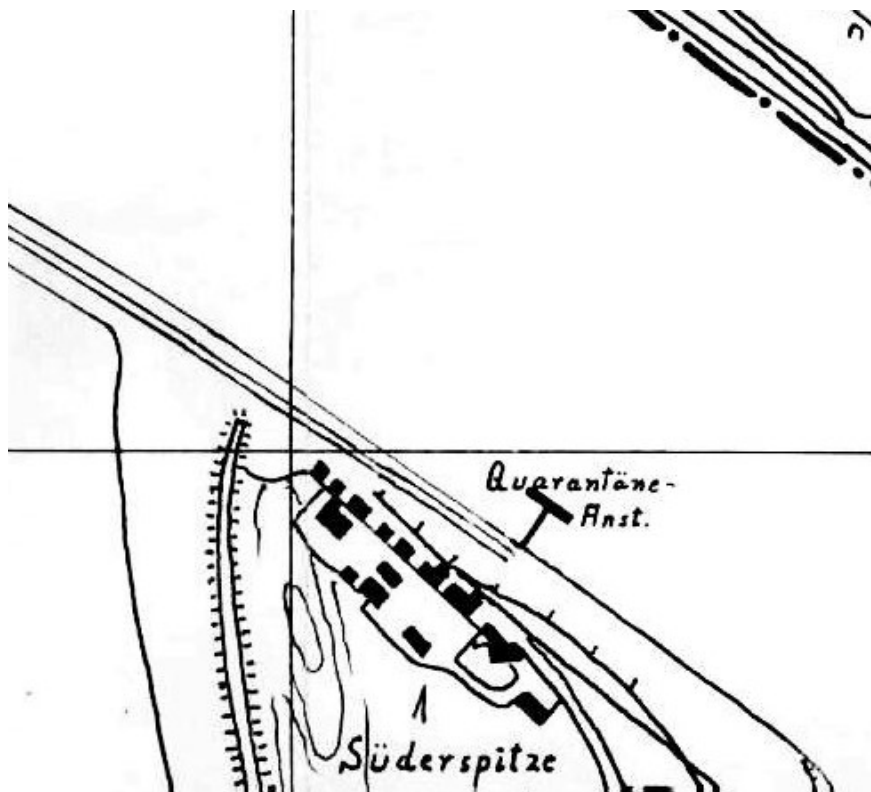
Klaipėdos krašto ir miesto istorija gali duoti patarimų šiandienai: tikrinimas, izoliavimas, priverstinis judėjimo suvaržymas, greitas reagavimas, griežtesnis higienos ir sanitarijos

normų laikymasis gali padėti suvaldyti pandemiją. Ir dar – praeityje buvome

priklausomi nuo pasaulinių reiškinių. Dabar nuo jų esame priklausomi dar labiau.

Iškarpa iš 1912 m. Klaipėdos miesto plano

Iškarpa iš 1939 m. Klaipėdos miesto plano

Viršuje: Dalies karantino dabartinis vaizdas prie Delfinariums, A. Mažūno nuotrauka
 Apačioje: Karantino ir uosto darbininkų pastatų apytikslė vieta ant ortofotografinio pagrindo

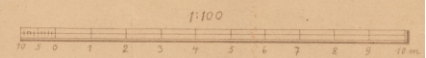
auf der kurischen Wehrung

auf der kurischen Wehrung

Längenschnitt

Querschnitt

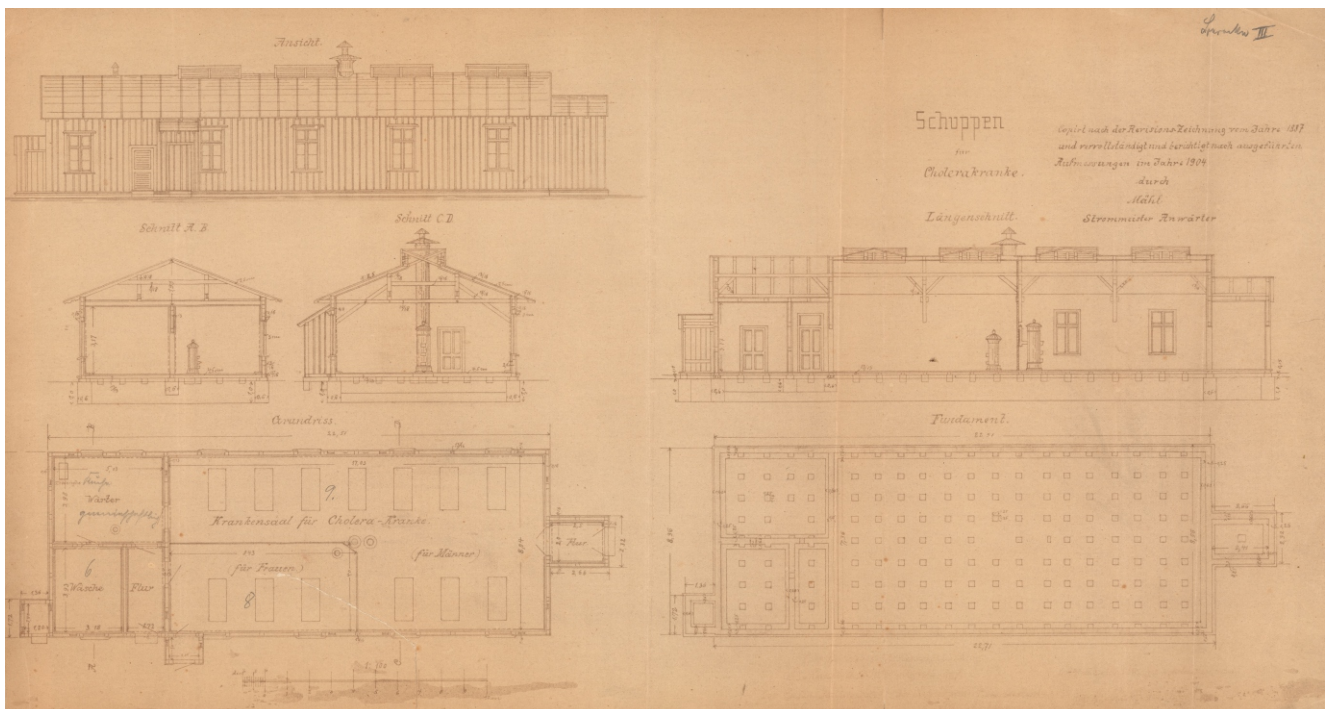
Grundriss

Copiert nach der Revisions Zeichnung vom Jahre 1888
 und vervollständigt und berichtigt nach ausgeführten
 Aufmessungen im Jahre 1904

Strommeister-Anwärter

Projektiniai karantino brėžiniai saugomi Lietuvos jūrų muziejuje (KJM p. m. 4427_4)

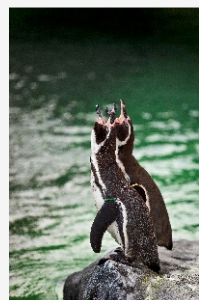

PO MUZIEJAUS BURĖMIS

MUZIEJININKŲ DARBAI IR ĮVYKIŲ KRONIKA

2020/6

METRAŠTIS

PO MUZIEJAUS BURĖMIS

MUZIEJININKŲ DARBAI IR ĮVYKIŲ KRONIKA

Leidinio rengėjas
Lietuvos jūrų muziejus

ISSN 2029-3593

© Lietuvos jūrų muziejus, 2020
© Tekstų autoriai, 2020